

**Symbolizm dźwiękowy w polskiej,
rosyjskiej, brytyjskiej i hiszpańskiej
literaturze dziecięcej**

Izabela Dłużyk

**Symbolizm dźwiękowy w polskiej,
rosyjskiej, brytyjskiej i hiszpańskiej
literaturze dziecięcej**

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2025

Recenzenci

prof. dr hab. Urszula Sokólska
dr hab. Halina Maria Chodurska, em. prof. UP

Redaktor Wydawnictwa

Anna Roman

Projekt okładki i stron tytułowych

Kaja Mucha-Król

Skład i łamanie

Maksymilian Biniakiewicz

Publikacja sfinansowana ze środków Prorektora ds. Badań Naukowych
Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-702-6

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa

Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

SPIS TREŚCI

WSTĘP	9
ROZDZIAŁ 1. JĘZYK A KULTURA.	
ZŁOŻONOŚCI WZAJEMNYCH ODDZIAŁYWAŃ	15
1.1. Charakterystyka pojęcia „język”	15
1.1.1. Cechy wzorcowe języka	17
1.1.2. Funkcje języka	18
1.2. Podstawowe koncepcje pochodzenia języka	21
1.3. Biologiczny rodowód języka	23
1.4. Wpływ języka na interpretację świata	25
1.4.1. Uniwersalistyczne teorie języka	27
1.4.2. Relatywistyczne teorie języka	29
1.5. Pojęcie „językowy obraz świata”	33
ROZDZIAŁ 2. ROZWÓJ JĘZYKOWY DZIECI	
W KONTEKŚCIE LITERATURY DZIECIĘCEJ	39
2.1. Teorie przyswajania języka przez dzieci	39
2.2. Funkcje języka u dzieci	40
2.3. Rozwój kompetencji językowej i komunikacyjnej	42
2.3.1. Rozwój kompetencji językowej	43
2.3.1.1. Faza przedjęzykowa	43
2.3.1.2. Fazy językowe	44
2.3.2. Rozwój kompetencji komunikacyjnej	45
2.4. Charakterystyka i rola literatury dziecięcej	49
2.4.1. Podstawowe pojęcia	49
2.4.2. Krótka o korzeniach literatury dziecięcej	50
2.4.3. Cechy literatury dziecięcej	52
2.4.3.1. Dydaktyzm	52
2.4.3.2. Teleologiczność	53
2.4.3.3. Fantastyka i przygoda	54
2.4.3.4. Humor	54
2.4.4. Rola pośrednika i sfera akustyczna w odbiorze literatury przez dziecko	55
2.5. Rola literatury w kształtowaniu językowego obrazu świata u dzieci	59
2.5.1. Zagadnienie językowego obrazu świata w odniesieniu do dzieci	59
2.5.2. Znaczenie literatury w kształtowaniu dziecięcego obrazu świata	61

ROZDZIAŁ 3. JĘZYK W ASPEKCIE FONICZNYM	64
3.1. Język i mowa a uwarunkowania biologiczne	64
3.1.1. Percepcja i wytwarzanie dźwięków przez człowieka	64
3.1.2. Podłoże neurofizjologiczne	68
3.2. Dźwiękowy obraz świata	69
3.3. Zjawisko symbolizmu dźwiękowego	71
3.3.1. Historia badań nad symbolizmem dźwiękowym	74
3.3.2. Charakterystyka zjawiska symbolizmu dźwiękowego	79
3.3.3. Typologie symbolizmu dźwiękowego	80
3.3.4. Charakterystyka zjawiska onomatopei	81
3.3.5. Złożoność relacji onomatopei i interiekcji	85
3.3.6. Znaczenie onomatopei w kształtowaniu się mowy dziecka	86
3.3.7. Struktura fonologiczna onomatopei	88
3.3.7.1. Analiza fonologiczna na przykładzie głosu kukułki	88
3.3.7.2. Podstawowe cechy fonologiczne onomatopei pochodzących od głosów ptaków	90
3.3.8. Dźwięki i ich konotacje emocjonalne	92
ROZDZIAŁ 4. GŁOSY PTAKÓW W UJĘCIU BIOLOGICZNYM I KULTUROWYM ..	94
4.1. Krótki zarys komunikacji u ptaków	94
4.2. Głosy ptaków jako przedmiot zainteresowania człowieka	98
4.3. Przedstawianie głosów ptaków. Praktyka interpretacji i transkrypcji	102
4.3.1. Praktyka interpretacji	103
4.3.2. Praktyka transkrypcji fonetycznej	136
4.4. Historia dźwiękowej rejestracji głosów ptaków	142
ROZDZIAŁ 5. GŁOSY PTAKÓW W LITERATURZE DZIECIĘCEJ	148
5.1. Bohaterowie zwierzęcy w literaturze dziecięcej	148
5.2. Ptaki jako bohaterowie przekazów ludowych i utworów literackich	151
5.3. Miejsce głosów ptaków w literaturze dziecięcej	153
5.4. Przegląd i analiza praktyczna głosów ptaków w wybranych utworach literatury dziecięcej	155
5.4.1. Porozumiewanie się z ptakami – od harmonii do bariery	156
5.4.2. Analiza głosów ptaków w literaturze dziecięcej w kontekście przejawów symbolizmu dźwiękowego	161
5.4.2.1. Błazkodziobe	163
5.4.2.2. Grzebiące	167
5.4.2.3. Lelkowe	174
5.4.2.4. Krótkonogie	174
5.4.2.5. Kukulkowe	174
5.4.2.6. Gołębiowe	175
5.4.2.7. Żurawiowe	176
5.4.2.8. Siewkowe	177
5.4.2.9. Bocianowe	180
5.4.2.10. Pelikanowe	181
5.4.2.11. Szponiaste	181

5.4.2.12. Sowy	182
5.4.2.13. Dzioborożcowe	184
5.4.2.14. Kraskowe	184
5.4.2.15. Dzięciołowe	185
5.4.2.16. Sokołowe	187
5.4.2.17. Wróblowe	187
5.4.2.17.1. Dzierzby	187
5.4.2.17.2. Wilgowate	187
5.4.2.17.3. Krukowate	188
5.4.2.17.4. Jemiołuszki	191
5.4.2.17.5. Sikory	191
5.4.2.17.6. Remizy	193
5.4.2.17.7. Skowronki	193
5.4.2.17.8. Jaskółkowate	194
5.4.2.17.9. Raniuszki	195
5.4.2.17.10. Świstunki	196
5.4.2.17.11. Trzciniaki	196
5.4.2.17.12. Mysikróliki	196
5.4.2.17.13. Strzyżyki	196
5.4.2.17.14. Kowaliki	197
5.4.2.17.15. Pełzacze	197
5.4.2.17.16. Szpakowate	197
5.4.2.17.17. Drozdowate	197
5.4.2.17.18. Muchołówkowate	198
5.4.2.17.19. Wróble	203
5.4.2.17.20. Pliszkowate	204
5.4.2.17.21. Łuszczakowate	205
5.4.2.17.22. Trznadłe	208
5.4.2.18. Rozmowy międzygatunkowe	208
5.4.2.19. Wypowiedzi pozbawione przynależności gatunkowej	211
5.4.3. Analiza opisów implikujących konotacje emocjonalne towarzyszące poszczególnym ptasim głosom w literaturze dziecięcej	212
5.4.3.1. Pieśni ptaków śpiewających	213
5.4.3.2. Krakanie ptaków krukowatych	218
5.4.3.3. Pohukiwanie sów	219
5.5. Podsumowanie przejawów symbolizmu dźwiękowego	220
 ROZDZIAŁ 6. GŁOSY PTAKÓW W KONTEKŚCIE RÓŻNIC JĘZYKOWYCH:	
PROBLEMATYKA PRZEKŁADU	223
6.1. Specyfika przekładu literatury dziecięcej	223
6.2. Strategie tłumaczeniowe stosowane do przekładu onomatopei	227
6.3. Analiza praktyczna tłumaczeń onomatopei na przykładzie wiersza Juliana Tuwima <i>Ptasie radio</i>	230

ZAKOŃCZENIE	240
ZAŁĄCZNIK. WYKAZ NAGRAŃ GŁOSÓW PTAKÓW DOŁĄCZONYCH DO NINIEJSZEJ PUBLIKACJI	243
BIBLIOGRAFIA	246
STRESZCZENIE	268
ABSTRACT	270

Matko, powiedz, czy będą kiedy czasy, że jakiś ptak na przykład sam do nas przyleci.

Nie, kiedy go postrzelą albo kiedy z gniazda wypadnie, ale tak, zdrowy, sam z siebie.

Żeby tak te ptaki przyleciały, pobyły!

Nie, żeby o nie tylko płakać, ale żeby się z nimi weselić. (...)

Czy kiedy będzie tak, żeby się ptaki nie bały, nie trzymały z daleka?

Maria Dąbrowska, Czajki (Kowalewska, Kownacka 1963a: 75)

WSTĘP

Od kiedy człowiek zaczął władać mową, język stał się dla niego jednym z najbardziej podstawowych narzędzi opisywania rzeczywistości. Na przestrzeni dziejów wszelkie zjawiska, z którymi człowiek miał do czynienia, znajdowały odzwierciedlenie właśnie w języku. We wszystkich kulturach, niezależnie od stopnia rozwoju, język stanowi fundamentalne narzędzie odzwierciedlania, a nawet interpretowania otaczającego świata. Zarówno bowiem fizyczne ograniczenia wynikające z możliwości ludzkich zmysłów, jak i ramy konkretnych systemów językowych powodują, że człowiek nie jest w stanie odbierać rzeczywistości w pełni obiektywnie. W rezultacie każdej kulturze właściwe jest odmienne spojrzenie na świat przejawiające się m.in. w sferze języka. Chodzi o tzw. językowy obraz świata, który z jednej strony jest zespołem utrwalonych w języku sądów o świecie, z drugiej zaś swoistym rezerwuarem, narzędziem przechowywania zasobów danej kultury i przekazywania ich z pokolenia na pokolenie.

Jednym z aspektów, który na rozmaite sposoby zostaje wyrażony w różnych językach, jest aspekt fizycznego, zmysłowego doświadczania świata przez człowieka, na które składają się wrażenia: wzrokowe, słuchowe, dotykowe, zapachowe i smakowe. W niniejszej publikacji nacisk został położony na jedną wybraną grupę wymienionych wrażeń, którą stanowi wpisana w ludzki odbiór świata sfera audialna, obejmująca wszystko to, co człowiek jest w stanie odebrać, odnosząc się do doznań słuchowych. Doznania te mogą mieć dwojaki charakter – albo nawiązywać do wszelkiego rodzaju dźwięków otoczenia, z jakimi styka się człowiek (odgłosy przyrody, odgłosy mechaniczne), albo odwoływać się do refleksji metajęzykowych, w których obiektem odbioru staje się warstwa foniczna samego języka, przy czym obie te sfery znajdują swój wyraz w języku. Określają one zjawisko tzw. symbolizmu dźwiękowego, które warunkuje, w jaki sposób człowiek za pomocą dźwięków mowy odwzorowuje dźwięki ze sfery pozajęzykowej, czym się kieruje, dobierając do tego celu konkretne struktury języka.

Niniejsza publikacja stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób na podstawie zjawiska symbolizmu dźwiękowego sfera audialna jest realizowana w językowej działalności człowieka w specyficznym jej przejawie – odwzorowywaniu przy użyciu dźwięków mowy odgłosów przyrody ożywionej, do których zalicza się głosy ptaków. Uciekając się do pewnego uproszczenia, można przyjąć, że głosy wydawane przez ptaki bywają odzwierciedlane w różnych językach na dwa sposoby: za pomocą interpretacji werbalnej (tzn. tłumaczenie danego głosu na zbliżone brzmieniowo słowa występujące w danym języku), powszechnej zwłaszcza w tradycyjnych przekazach ludowych, lub za pomocą transkrypcji fonetycznej (tzn. przy użyciu jednostek asemantycznych, tworzonych specjalnie na potrzeby odwzorowania danego głosu), co jest stosowane, nie wliczając specjalistycznych przewodników ornitologicznych, głównie w literaturze – przede wszystkim w poezji, lecz w pewnej mierze również w prozie, zwłaszcza w literaturze dziecięcej. Można zatem stwierdzić, że istnieją dwa podstawowe źródła reprezentacji ptasich głosów w mowie ludzkiej – folklor oraz literatura. Jeśli chodzi o przewodniki ornitologiczne, są to pozycje o charakterze czysto użytkowym, w których stosowanie transkrypcji fonetycznej do opisu ptasich głosów pełni jedynie funkcję informacyjną, podczas gdy w literaturze dziecięcej zabiegi takie są podporządkowane funkcjom: aktywizującej, ekspresywnej i – w przypadku nieco starszych dzieci – estetycznej.

Zagadnienie reprezentacji głosów zwierząt w mowie ludzkiej, nie wspominając już o obecnych w tego typu reprezentacjach przejawach symbolizmu dźwiękowego, plasowało się jak dotąd na peryferiach badań językowo-kulturowych. Warto odnotować, że choć, jak pisze Piotr Lasota (2012), wyobrażenia odnoszące się do zwierząt zachowały się w kulturze polskiej znacznie lepiej niż te dotyczące roślin, co mogłoby sugerować, że nie ma zbyt wielu badaczy tradycyjnej, ludowej botaniki, w rzeczywistości sytuacja jest zgoła odmienna. Warto wspomnieć choćby prace prof. Haliny Chodurskiej (Chodurska 2003; Chodurska i in. (red.) 2013), poświęcone ludowej botanice wśród Słowian oraz etymologii nazw wybranych roślin, ponadto prace traktujące o ziołolecznictwie i ludowych przekazach dotyczących flory na ziemiach Polski Henryka Biegeleisena (1929), Adama Palucha (1989), Stanisławy Niebrzegowskiej-Bartmińskiej (2000). Tymczasem temat głosów zwierząt nie był przez badaczy kultury ludowej rozchwytywany. Dźwiękonaśladownictwo zwierząt opisywano w krótkich, porożpraszanych artykułach, zwłaszcza w czasopismach etnograficznych, takich jak: „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej”, „Wisła. Miesięcznik geograficzno-etnograficzny”, „Lud” czy też „Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne”, a niekiedy w czasopismach uniwersyteckich, takich jak „Etnolingwistyka” (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) lub „Prace Językoznawcze” (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie). Pewnych przykładów dostarczył ponadto w swoich dziełach Oskar Kolberg. Mimo wszystko nawet te skrawki wiedzy bywały zwykle elementem nieco szerszych opracowań traktujących o roli zwierząt i roślin w kulturach ludowych. Jedyne cztery artykuły, do których udało się dotrzeć autorce niniejszej publikacji, zostały poświęcone wyłącznie naśladowaniu głosów ptaków przez człowieka, ich autorzy to:

Roman Zawiliński (1890), Henryk Mach (1932), Janusz Strutyński (1965) oraz Artur Czesak (2002), przy czym ostatni wymieniony artykuł był pomyślany jako kontynuacja przedostatniego. W monografiach kulturowych poświęconych przyrodzie na ogół nie wspominało się o głosach zwierząt, koncentrowano się w nich głównie na opisywaniu roli lokalnej fauny i flory w kulturze ludowej (por. Kossak 1995; Kłosiewicz, Kłosiewicz 2011). Nawet w opracowaniach poświęconych w całości zwierzętom w ludowej wizji świata (Swainson 1885; Bartmiński i in. 2015) niewiele wspomina się o wydawanych przez nie odgłosach. Jediną pracą stanowiącą wyjątek od tej reguły opublikował Antonio Jesús Pestana Salido (2009), który – choć opisuje w szerokim ujęciu rolę ptaków w hiszpańskiej kulturze (zarówno ludowej, jak i popularnej) – wiele miejsca poświęca przy tym dźwiękonaśladownictwu ptasich głosów.

Tematem eksplorowanym chętniej niż głosy niejednokrotnie była etymologia nazw różnych gatunków ptaków (Kirke Swann 1913; Strutyński 1972; Greenoak 1997; Notario Gómez 2018; Паевский 2018), jednak nawet tam, gdzie źródłosłów nazwy okazywał się dźwiękonaśladowczy, pisano o tym niejako przy okazji.

Do tej pory pojawiły się jedynie dwie publikacje książkowe traktujące o głosach ptaków w ujęciu kulturowym (Bevis 2010; Pióro 2020). Pierwsza z nich ujmuje ptasie głosy z perspektywy szeroko rozumianego zainteresowania człowieka (włączając w to krótkie wzmianki o dźwiękonaśladownictwie), druga zaś w całości jest poświęcona odzwierciedleniom głosów ptaków w języku polskim, przy czym jest napisana popularnonaukowym językiem.

Konieczność stworzenia kompleksowego opracowania różnego typu reprezentacji głosów ptaków w mowie ludzkiej mocno podkreślał Julian Tuwim w eseju zatytułowanym *Zarys ćwierkologii* (Tuwim 2006: 349–368). Postulat Tuwima podchwyciła prof. Urszula Sokólska z Uniwersytetu w Białymstoku (Sokólska 2017), która wymienia tę właśnie gałąź wiedzy jako jedno ze swych zainteresowań naukowych.

Celem niniejszej publikacji jest – przynajmniej do pewnego stopnia – wypełnienie owej luki z jednej strony przez podstawowe usystematyzowanie reprezentacji ptasich głosów utrwalonych w tradycyjnych kulturach ludowych, z drugiej zaś – co jest głównym zadaniem – przez pogłębienie analizy zagadnienia symbolizmu dźwiękowego w odniesieniu do głosów ptaków spotykanych w utworach literackich.

Materiały tekstowe, które posłużyły w niniejszej publikacji do analizy praktycznej przejawów symbolizmu dźwiękowego, zawężono jedynie do specyficznego obszaru literatury, jakim jest literatura dziecięca. Analizie poddano zarówno samą warstwę foniczną charakteryzującą odwzorowania głosów poszczególnych gatunków ptaków, jak i wspomniane w niektórych tekstach konotacje emocjonalne towarzyszące różnym głosom. Jednocześnie należy zaznaczyć, że w pracy jako całości nie pominięto całkowicie źródeł etnograficznych. Potraktowano je jako tło, punkt wyjścia do analizy utworów literackich, wychodząc z założenia, że reprezentacje ptasich głosów w folklorze i w literaturze dziecięcej wykazują pewne cechy wspólne, co oznacza, że do pewnego stopnia są ze sobą związane. Nie bez znaczenia jest ponadto samo doprecyzowanie obszaru badawczego niniejszej publikacji zawarte w terminie „literatura

dziecięca” w odróżnieniu od terminu „literatura dla dzieci”. Wbrew potocznemu przekonaniu, nie są to pojęcia synonimiczne, o ile bowiem literatura dla dzieci obejmuje utwory stworzone intencjonalnie z myślą o dzieciach, o tyle literatura dziecięca określa wszystkie te utwory, które w wyniku zmiany orientacji kultury dziecięcej uległy przeadresowaniu, tzn. wszystko to, co dzieci przejęły od dorosłych – poczynając od przekazów pochodzenia ludowego, na tekstach autorstwa pisarzy i poetów kończąc. Wydaje się zatem, że literaturę dziecięcą można traktować jako pojęcie szersze, dlatego też, by nie ograniczać się jedynie do utworów powstałych specjalnie dla dzieci, w dalszej części niniejszej publikacji zamieszczono analizy tekstów właśnie z obszaru literatury dziecięcej, nie zaś jedynie literatury dla dzieci.

Powiązanie literatury dziecięcej z folklorem dokonuje się na trzech płaszczyznach. Po pierwsze, niebagatelna rola naśladowania ptasich głosów, zarówno w literaturze dziecięcej, jak i w folklorze, opiera się na zjawisku tzw. antropomorfizacji, zgodnie z którym dzieci, podobnie jak dzieje się to w kulturach ludowych, nie odróżniają dźwiękowej warstwy biosfery od semiosfery (Шляхова 2003: 12), a zatem wszelkim obiektom biologicznym przypisują zdolność do posługiwania się ludzkim językiem. W konsekwencji, jeśli dany dźwięk biosfery skojarzą brzmieniowo z istniejącymi w języku słowami, interpretują go jako rzeczywistą emanację tych właśnie konkretnych słów.

Po drugie, w kulturach ludowych naśladowanie głosów ptaków należało do sfery aktywności szczególnie dzieci. Stanowiło ono jedną z najczęściej praktykowanych zabaw dziecięcych – albo jako zabawa sama w sobie, albo jako element bardziej rozbudowanych zabaw.

Po trzecie, niektóre z form dźwiękonaśladownictwa ptaków o proveniencji ludowej – od samych onomatopeicznych interiekcji, przez bazujące na nich podania ajtiologiczne i bajki zwierzęce, po powstałe na ich podstawie anegdoty – zostały przejęte i spopularyzowane przez autorów literatury dziecięcej i współcześnie to właśnie w niej na ogół funkcjonują.

Niniejsza publikacja nie ogranicza się jedynie do analizy materiałów w obrębie jednego wybranego języka, lecz ma charakter międzyjęzykowy. Zestawiono w niej źródła wywodzące się z czterech kręgów kulturowych: polskiego, rosyjskiego, brytyjskiego i hiszpańskiego, dzięki czemu analizie podlegają materiały w dwóch językach słowiańskich, a także w dwóch kolejnych językach należących do jeszcze innych grup, odpowiednio: do germańskiej i romańskiej. Takie ujęcie pozwala z jednej strony skonkretyzować przedmiot analizy, zawężając go do głosów gatunków ptaków występujących jedynie na kontynencie europejskim, na którym zestaw awifauny jest w znacznej większości wspólny dla wszystkich krajów i występowanie jedynie nielicznych, pojedynczych gatunków nie wszędzie się pokrywa, z drugiej zaś otwiera możliwości porównywania podobieństw i różnic w odwzorowywaniu głosów tych samych gatunków w kilku językach. Należy jednocześnie zaznaczyć, że poza czterema podstawowymi językami, tj. polskim, rosyjskim, angielskim i hiszpańskim, niniejsza publikacja zawiera ponadto pewien odsetek źródeł etnograficznych w językach ukraińskim, szkockim

i katalońskim. Obecność języka ukraińskiego wynika w znacznej mierze z polskich uwarunkowań historycznych. Na przełomie XIX i XX w., a zatem w okresie powstawania owych źródeł, na niektórych ziemiach znajdujących się ówczesnie w granicach Polski mieszkała ludność nie tylko polsko-, ale i ukraińskojęzyczna. Dlatego też wszystkie źródła ukraińskojęzyczne, poza jednym wyjątkiem w postaci interiekcji tłumaczącej śpiewy dwóch wilg, cechującej się szczególnymi walorami fonicznymi, pochodzą wyłącznie z terenów dawnego państwa polskiego. Język kataloński jest natomiast wart odnotowania jako swoisty kontrast w stosunku do języka hiszpańskiego, ponieważ – jak stwierdziła w korespondencji z autorką niniejszej publikacji katalońska biolog Eloïsa Matheu – język hiszpański jest znacznie uboższy w dźwiękonaśladowcze odwzorowania głosów ptaków niż język kataloński. To spostrzeżenie okazało się w pełni uzasadnione po zgromadzeniu przez autorkę materiałów źródłowych.

Ponieważ niniejsza publikacja traktuje o sposobach reprezentacji przez człowieka dźwięków istniejących obiektywnie w świecie przyrody, poza analizą materiału tekstowego została dodatkowo wzbogacona o nagrania większości wymienionych w niej gatunków europejskich ptaków dokonane osobiście przez autorkę (są one dostępne w formie kodu QR). To dlatego w pracy przedstawiono m.in. krótki zarys historii doskonalenia, poczynwszy od końca XIX w., technik nagrywania głosów ptaków. Zadaniem dołączonego materiału dźwiękowego jest precyzyjne odwołanie do konkretnych głosów, o których mowa w tekstach źródłowych, a co za tym idzie – jeszcze dogłębniej, niż pozwalałby na to sam tylko tekst, zestawienie podobieństw i różnic pomiędzy oryginałami ptasich głosów a ich reprezentacjami w mowie ludzkiej. Z tego też powodu wszędzie tam, gdzie do konkretnego głosu dostępne jest nagranie, zamieszczono w tekście stosowne odsyłacze.

W wyborze nagrań uwzględniono jedynie te głosy, które znalazły się w analizowanych tekstach źródłowych. W konsekwencji wśród nagrań brakuje na przykład śpiewu strzyżyka, a zamieszczono jedynie sygnał alarmowy, ponieważ śpiew tego ptaka nie pojawił się w żadnym z przeanalizowanych materiałów. Jednocześnie należy zaznaczyć, że stworzone na potrzeby niniejszej publikacji zestawienie nagrań niestety nie ma charakteru kompletnego. Opatrzona nagraniami są bowiem tylko te głosy, które do momentu ukończenia niniejszej publikacji udało się zgromadzić autorce.

Niniejsza publikacja została podzielona na sześć rozdziałów. Rozdział pierwszy zawiera przegląd różnych, wysuwanych na przestrzeni wieków teorii pochodzenia języka ludzkiego, prezentację kilku najbardziej rozpowszechnionych sposobów wydzielnia poszczególnych funkcji języka oraz omówienie złożoności wzajemnych powiązań języka i kultury ze szczególnym naciskiem na pojęcie „językowy obraz świata”.

W rozdziale drugim przedstawiono zarys przebiegu procesu akwizycji języka oczystego u małych dzieci. Objasniono ponadto termin „literatura dziecięca” w zestawieniu z nieco odmiennym terminem „literatura dla dzieci”, pokrótce opisano najważniejsze funkcje i cechy literatury dziecięcej oraz istotne znaczenie jej sfery akustycznej. Na koniec przywołano podstawowe cechy językowego obrazu świata właściwego

zwłaszcza dzieciom w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, a także rolę literatury dziecięcej w kształtowaniu tego obrazu.

W rozdziale trzecim zawarto przegląd uwarunkowań biologicznych, które umożliwiły ludziom wytwarzanie oraz percepcję mowy, wprowadzono ponadto pojęcie „dźwiękowy obraz świata” wraz z przykładową klasyfikacją różnego rodzaju dźwięków odbieranych przez człowieka. Następnie szczegółowo opisano różne aspekty zjawiska symbolizmu dźwiękowego, takie jak: historia badań, propozycje definicji i typologii oraz konotacje emocjonalne przypisywane niektórym dźwiękom mowy przez użytkowników różnych języków. Szczególny nacisk położono na specyficzne przejawy symbolizmu dźwiękowego, jakimi są onomatopeje. Opisano ich rodzaje, złożoności powiązań z dźwiękami naturalnymi, niektóre struktury fonologiczne onomatopei wykazujące odniesienie do głosów ptaków, a także znaczenie onomatopei w rozwoju mowy u dzieci.

Rozdział czwarty stanowi przegląd rozmaitych sposobów komunikacji występujących w świecie ptaków oraz wszelkich przejawów zainteresowania ptasimi głosami ze strony człowieka: od szczególnie licznie przytoczonych przykładów ludowych interpretacji słownych, poprzez metody wabienia i pobudzania do śpiewu oraz dzieła muzyczne znanych kompozytorów, po rozwijające się od końca XIX w. techniki nagrywania ptasich głosów.

W rozdziale piątym dokonano przede wszystkim rozbudowanej analizy praktycznej głosów ptaków obecnych w literaturze dziecięcej w ujęciu porównawczym w obrębie wspomnianych języków. Dodatkowo opisano w nim typowe schematy komunikacji ptaków z ludźmi pojawiające się w literaturze dziecięcej jako przejaw zjawiska antropomorfizacji, a także konotacje emocjonalne przywoływane w utworach literackich przy opisywaniu różnego typu ptasich głosów.

Ostatni, a zarazem najkrótszy rozdział szósty sygnalizuje jedynie w ogólnym zarysie problem, który w znacznej mierze wykracza poza ramy niniejszej publikacji, jakim jest przekład onomatopei odwzorowujących ptasie głosy. Przedstawiono w nim możliwe do zastosowania strategie w tłumaczeniu literatury dziecięcej, zwłaszcza w odniesieniu do jej sfery dźwiękowej, na koniec zaś dokonano praktycznej analizy głosów ptaków w przekładach wiersza J. Tuwima *Ptasie radio*.